STATUTUL ARBITRULUI ÎN ARBITRAJUL COMERCIAL INTERNAȚIONAL

STATUS OF THE ARBITRATOR IN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

CZU: 341.62:341.631:341.388 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.31**

Aurel BĂIEȘU
ORCID: 0000-0002-0218-446X
E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article is devoted to the issue of the legal status of the arbitrator, elucidating topics such as the legal nature of the relationships in which the arbitrator participates, the conditions for being an arbitrator, the liability of arbitrators for failure to fulfill their obligations. The fact that the parties entrust the settlement of their disputes to an arbitral tribunal, preferring speed and efficiency in resolving international commercial disputes by arbitration, does not mean that they renounce the protection of the public authority. International and national regulations on the legal status of the arbitrator are intended to ensure that the arbitration is conducted in accordance with the principles of a fair trial.*

Keywords: *arbitration, litigation, arbitrator, arbitral tribunal, arbitration agreement, arbitrator's liability.*

INTRODUCERE

Referitor la problematica statutului juridic al arbitrului s-au formulat diverse opinii în doctrină, subiectul fiind departe de a fi epuizat. In aceasta diversitate de opinii există un punct de abordare comun: natura contractuală a raporturilor juridice analizate. Spre deosebire de magistrați, pentru care soluționarea cauzelor ce le sunt atribuite reprezintă obligație profesională, arbitrilor nu le poate fi impusă judecarea nici unui litigiu în lipsa acordului lor expres exprimat în scris. Contrar judecătorului, arbitrul, atât cel înscris în lista unei instituții arbitrale, cât și cel din afara ei, are libertatea de a accepta sau nu învestirea sa într-o cauză determinată, potrivit propriei voințe. Acordul arbitrului de a tranșa litigiul în cauză se exprimă, de obicei, prin semnarea unei declarații de acceptare a împuternicirilor, care este parte a dosarului de arbitraj.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Natura juridică a raporturilor în care participă arbitrul

În doctrina s-a expus opinia că, din momentul în care arbitrul a acceptat însărcinarea, între el și partea care, sau în numele căreia a fost desemnat, se creează un raport juridic de natura mandatului [1, p.516], subliniindu-se că, chiar dacă referitor la acest raport

se utilizează noțiunea de „mandat", acesta nu este unul tipic, întrucât arbitrul în calitate de mandatar nu devine reprezentantul intereselor subiective ale părții care l-a desemnat, și nu se obligă față de acesta ca prin actele juridice încredințate să îi îndeplinească sau să urmărească satisfacerea intereselor proprii în proces - poziție care s-ar suprapune cu cea a avocatului. Dimpotrivă, din momentul constituirii tribunalului arbitral, arbitrul se obligă să fie independent și imparțial și să se mențină pe poziție de echilibru față de părți în aprecierea și judecarea faptelor și actelor în conformitate cu legea sau cu propriile principii de echitate.

Potrivit unei alte opinii referitor la natura raportului în care se angajează arbitrul, acceptând împuternicirile de a tranșa litigiul deferit arbitrajului, acesta reprezintă un așa-numit "contract de arbitru", care nu se confundă cu convenția de arbitraj și este unul *sui generis* [2, p.129].

În doctrina franceză s-a relevat că arbitrul este în același timp și judecător și prestator de servicii. În calitate de judecător arbitrul trebuie să posede anumite calități: independența și imparțialitatea (a se vedea *infra*). Pe de altă parte, arbitrul este legat de părți printr-un contract de arbitru. În virtutea acestui contract arbitrul are anumite drepturi: dreptul la remunerare (onorariu de arbitru), care este plătită de părți prin intermediul taxelor de arbitrare. Arbitrul are și obligații: el trebuie să fie imparțial, să-și execute obligațiile asumate cu bună credință și în termenele stabilite, să păstreze confidențialitatea informațiilor. Pentru nerespectarea acestor obligații, arbitrul este susceptibil de răspundere civilă, care este de natură contractuală [3, p.430 - 433].

2. Condițiile pentru a fi arbitru

În convenția de arbitraj, părțile pot să prevadă pentru desemnarea arbitrilor anumite condiții de calificare sau de altă natură, care să faciliteze desfășurarea cu succes al arbitrajului. Totodată, asemenea condiții pot fi stabilite în regulamentele instituțiilor de arbitraj. Astfel, potrivit Regulamentului Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova [4] (în continuare - CACI CCI RM), poate fi arbitru orice persoană fizică, cetățean al Republicii Moldova sau străin, care are capacitatea deplină de exercițiu al drepturilor, se bucură de o reputație ireproșabilă și are o înaltă calificare și experiență în domeniul dreptului comercial și civil.

Nu poate fi arbitru persoana care: a) se află sub tutelă sau curatelă; b) are antecedente penale nestinse; c) a pierdut statutul de judecător, avocat, notar, procuror, de ofițer de urmărire penală sau de lucrător al organelor de drept pentru săvârșirea de acțiuni incompatibile cu activitatea sa profesională; d) nu poate fi aleasă (numită) în această calitate datorită statutului funcției sale, stabilit de lege.

Se cuvine de menționat că, atât reglementările uniforme, cât și regulamentele instituțiilor permanente de arbitraj, interzic discriminarea pe motiv de naționalitate/cetățenie la numirea arbitrilor. De exemplu, art.11 alin.1 din Legea-tip UNCITRAL privind arbitrajul comercial internațional [5] (Legea-tip UNCITRAL) stipulează că nicio persoană nu poate fi privată de dreptul de a fi desemnată în calitate de arbitru din cauza

cetățeniei sale, cu excepția cazului când părțile au convenit altfel (aceeași prevedere se regăsește în art.14 din Regulamentul CACI CCI RM). În același timp naționalitatea arbitrului poate fi un aspect relevant în cadrul numirii arbitrului sau arbitrilor de către autoritatea de numire, atunci când părțile nu au ajuns la un acord sau se eschivează de la numirea arbitrului/arbitrilor. Potrivit Legii-tip UNCITRAL (art. 11 alin.5), la numirea unui arbitru unic sau a unui al treilea arbitru, se va ține cont și de faptul că ar putea fi de dorit să se numească un arbitru de o naționalitate diferită de cea a părților.

În procesul examinării litigiului, fiecare arbitru trebuie să fie independent și imparțial în raport cu părțile, cu ceilalți arbitri și cu alți participanți la proces. Este important de subliniat că independența și imparțialitatea arbitrului este principala cerință înaintată față de arbitru, atât de normele legislative cât și de regulamentele instituțiilor de arbitraj. De exemplu, statutul de independență și imparțialitate al arbitrului este reglementat de Regulile cu privire la independența și imparțialitatea arbitrului (art.15 Regulament CACI CCI RM). Poziția arbitrilor în soluționarea litigiului arbitral trebuie să fie complet obiectivă. Așa cum s-a mai arătat, arbitrii sunt independenți și nu sunt reprezentanții părților, iar ca atare trebuie să fie străini de cauza care se judecă, pentru că numai astfel părțile au garanția că hotărârea arbitrală ce se va pronunța va fi echitabila [6, p. 481-488].

În acest context legea dispune: în cazul în care este notificată despre o eventuală numire a ei în calitate de arbitru, persoana trebuie să informeze asupra tuturor circumstanţelor de natură a genera îndoieli justificate cu privire la imparţialitatea sau independenţa sa. Arbitrul, din momentul desemnării sale şi pe toată durata procedurii arbitrale, este obligat să informeze părţile despre aceste circumstanțe dacă nu le-a informat anterior (art.12 alin.(1) din Legea 24/2008 [7]). Nerespectarea acestei cerințe constituie principalul temei pentru încetarea misiunii arbitrului.

În vederea asigurării independenței și imparțialității arbitrilor unele reglementări în materie stipulează condițiile în care o persoană este incompatibilă cu exercitarea funcțiilor de arbitru. Bunăoară, potrivit Regulamentului CACI CCI RM, arbitrii sunt incompatibili în următoarele cazuri: a) se află în una din situațiile de incompatibilitate prevăzută pentru judecători, conform art. 50 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova; b) nu îndeplinesc condițiile de calificare sau alte condiții privitoare la arbitri conform convenției arbitrale; c) sunt asociați, colaboratori sau membri ai organelor de conducere ale unei entități, fără persoană juridică sau a unei persoane juridice care are un interes în cauză, ori care este controlată de una dintre părți sau aflată sub un control comun cu această parte; d) arbitrul are raporturi de muncă ori de serviciu cu una dintre părți, cu o persoană juridică controlată de una dintre părți sau aflată sub un control comun cu această parte; e) arbitrul a prestat consultanță uneia dintre părți, a asistat sau a reprezentat una dintre părți sau aflată sub un control comun cu această parte; f) arbitrul a depus mărturie în fazele prealabile a litigiului arbitral. Arbitrul, care este și avocat, nu poate intra în componența unui tribunal arbitral învestit cu arbitrarea unui litigiu cu privire la care a desfășurat sau urmează a desfășura activități avocațiale (art.16 Regulament CACI CCI RM).

3. Răspunderea arbitrilor

Prin acceptarea numirii ca arbitri, ei se angajează nu numai sa indeplinească o functie jurisdictionala, ci să-și respecte condițiile impuse de conventia arbitrala și de procedura aplicabilă. Principalul efect al raporturilor în care se angajează arbitrul, acceptând misiunea de a tranșa litigiul, este acela că arbitrul poate fi atras la răspundere pentru daunele cauzate prin neexecutarea obligațiilor sale. Anumite reguli privind regimul răspunderii arbitrilor pot fi deduse din unele legi naționale, din regulamentele instituțiilor de arbitraj și din jurisprudență. După cum s-a arătat în doctrină, în orice caz, ipotezele în care s-ar putea angaja răspunderea pentru daune a arbitrilor denotă o răspundere de tip contractual.

Totodată, deoarece arbitrul îndeplinește o misiune jurisdicțională, el trebuie să beneficieze de garanții comparabile cu acelea pe care legea le acordă judecătorilor. În unele sisteme juridice naționale, mai cu seamă cele de *common law*, se vorbește chiar despre imunitatea arbitrilor, după modelul magistraților [8, p.605]. Sunt elocvente în acest sens prevederile secțiunii 29 din Legea arbitrală a Regatului Unit: ”arbitrul nu poartă răspundere pentru acțiunile sau inacțiunile realizate în exercitarea atribuțiilor sale, cu excepția cazului în care se dovedește că o acțiune sau inacțiune a fost realizată cu rea-credință” [9].

Sistemele juridice naționale au poziții diferite în ceea ce privește noțiunea de imunitate a arbitrului. De aceea, la elaborarea Legii-tip UNCITRAL privind arbitrajul comercial internațional, acest subiect a fost considerat prea controversat pentru a consacra o soluție uniformă care să fie general satisfăcătoare [10].

Însă în pofida abordărilor divergente vis-a-vis de imunitatea arbitrilor, totuși poate fi observată o poziție comună de principiu pentru anumite ipoteze. Arbitrilor li se poate angaja răspunderea pentru neîndeplinirea totala sau parțială a sarcinilor jurisdicționale sau pentru săvârșirea de alte fapte prejudiciabile pentru părți în legătură cu cauza dedusă judecății. Însă arbitrii nu pot fi atrași răspundere pentru soluția pronunțată în litigiu. Ei nu vor răspunde pentru comiterea unei erori de drept (de ex., aplicarea incorectă a unui text legal) sau de fapt (de ex., interpretarea greșită a unor circumstanțe a cauzei). Pentru asemenea erori, unicul remediu, ca și în cazul hotărârilor jurisdicțiilor statale, va fi contestarea sentinței arbitrale în instanța de judecată competentă [2, p.130].

Diferitele sisteme juridice sunt destul de apropiate în ceea ce privește definirea unor situații în care nu poate fi invocată imunitatea arbitrului. Una din aceste situații este atunci când arbitrul nu dezvăluie faptele și împrejurările care pun la îndoială independența și imparțialitatea lui. Se consideră rezonabil ca arbitrul să suporte consecințele prejudiciabile a acestor acțiuni sau inacțiuni: recuzarea ulterioară a arbitrului, sau, încă mai grav, anularea sentinței arbitrale, aduc pierderi de timp, cheltuieli (onorariile avocaților, deplasări etc.) și alte prejudicii părților litigante [8, p.605].

În doctrina comparatistă și în practică s-au evidențiat situațiile care, în mod aproape unanim, sunt recunoscute ca fiind cauze pentru atragerea la răspundere a arbitrilor;

acestea sunt faptele intenționate și orice comportament dolosiv a acestora. În atare ipoteze se consideră că arbitrul trădează misiunea sa de a judeca litigiul, care îl impune să trateze în mod echitabil și imparțial părțile litigante și nu merită să fie protejat prin imunitate [8, p.616].

Reglementări privind cazurile de atragere la răspundere a arbitrilor se regăsesc și în unele regulamente ale instituțiilor de arbitraj. Astfel, potrivit Regulamentului CACI CCI RM, arbitrii sunt răspunzători de daune în condițiile legii, dacă: a) după acceptare renunță, în mod nejustificat, la împuternicirile lor; b) nu participă fără motiv justificat la judecarea litigiului, ori nu pronunță hotărârea în termenul stabilit în Regulament; c) nu respectă caracterul confidențial al arbitrajului, publicând sau divulgând date de care iau cunoștință în calitate de arbitru, fără a avea autorizarea părților; d) încalcă în mod flagrant obligațiile ce le revin (art. 78 alin. (1) din Regulamentul CACI CCI RM).

Totodată, se cuvine de relevat că, în caz de săvârșirea în timpul exercitării misiunii de arbitru a unor infracțiuni (de ex., corupere pasivă), arbitrul poate fi atras la răspundere penală.

CONCLUZII

Reglementările internaționale și naționale privind statutul juridic al arbitrului au menirea să asigure desfășurarea arbitrajului în conformitate cu principiile unui proces echitabil. Arbitrajul reprezintă o modalitate alternativă de reglementare a litigiilor în care judecătorul, numit arbitru, deține puterea jurisdicțională nu în baza unei delegări permanente din partea statului, ci în virtutea voinței părților litigiului. Arbitrii nu au calitatea de magistrați învestiți de autoritatea publică cu puterea de a înfăptui actul justiției, ci sunt persoane private, împuternicite de părțile litigante să soluționeze diferendele dintre ele. Faptul că părţile încredinţează tranşarea litigiilor lor unui tribunal arbitral, preferând celeritatea şi eficienţă în rezolvarea disputelor comerciale internaționale pe cale de arbitraj, nu înseamnă că ele renunţă la protecţia din partea puterii publice. Statul veghează ca arbitrajul să se desfășoare în corespundere cu ordinea juridică națională și internațională, stabilind garanții legale ale dreptului justițiabililor la un proces echitabil, inclusiv prin asigurarea independenței și imparțialității arbitrilor, astfel încât să fie realizat principiul egalității părților în proces. La fel, reglementările în materie au menirea să asigure ca arbitrii să-și îndeplinească corect și cu bună credință obligațiile asumate prin acceptarea mandatului de arbitru, instituind răspunderii acestora pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate. Este important de subliniat că arbitrii nu pot fi atrași la răspundere pentru soluția pronunțată în litigiu; răspunderea lor survine doar atunci când ei acționează cu rea voință, în mod dolosiv. În acest context, considerăm necesar să fie completată legea națională cu privire la arbitraj cu dispoziții care să prevadă că arbitrul nu poartă răspundere pentru acțiunile sau inacțiunile realizate în exercitarea atribuțiilor sale, cu excepția cazului în care se dovedește că o acțiune sau inacțiune a fost realizată cu rea-credință.

REFERINȚE:

1. POPESCU, T. R., *Dreptul comerțului internațional*, București: Editura didactică și pedagogică, 1983.
2. DUMAS, R. *Fiches des Modes alternatifs de règlement des différends*, Ed. Ellipses Edition Markering S.A., Paris, 2023.
3. RACINE, J.-P., SIIRIANEN, F. *Droit du commerce international,* Paris : Dalloz, 2018.
4. Regulamentul Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerți și Industrie a Republicii Moldova, aprobat prin Decizia Consiliului Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova din 18.12.2020 [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://arbitraj.chamber.md/arbitraj-international/regulament/
5. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration//United Nations Document A/40/17. [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf
6. MAINGUY D., EL AHBAD J., *Droit de l'arbitrage: théorie et pratique*, Paris: Lexisnexis Manuel, 2021.
7. Legea 24/2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional. Monitorul Oficial nr. 88-89, art. 316, 20.05.2008 [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110184&lang=ro
8. FOUCHARD, PH., GAILLARD, E., GOLDMAN, B. *Traité de l'arbitrage commercial international*. Paris: Litec, 1996.
9. Arbitration Act 1996: [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/data.pdf
10. Rapport du secrétaire général, Doc A/CN9/207, Annuaire de la CNUDCI, 1981, p.91.